

”FRIHET ÄR ATT SJÄLV FÅ VÄLJA”

*Gamla Tingshuset i Enköping var fullsatt när Annika Östberg berörde åhörarna med sitt livs historia och berättade hur det är att komma igen när man är nära 60.
-Att ha möjlighet till alla slags val – det uppskattar jag nu, sa Annika Östberg.*

Allt gick snett när Annika och hennes dåvarande pojkvän, en langare, skulle sälja stulna varor till restaurangägaren Joe, för att finansiera sitt heroinmissbruk.

-Joe dog för 200 dollar. Det var absolut sanslöst, säger Annika och i tingsalen där vi sitter hörs ljudet av sirener från blåljus utifrån gatan.

De flydde till Clearwater i norra Kalifornien, där Annikas son Sven bodde med sin pappa. Hon ville till varje pris träffa honom en sista gång. Men väl framme i området kunde hon inte hitta huset fast hon letade som en besatt. Alltför drogpåverkade satte de sig uppgivna i ett dike efter att ha fått punktering på bilen. Då stannade en polisbil.

-Polismannen kom för att hjälpa oss, men han blev ihjälskjuten, i desperation.

Annika som bara hade känt sin kille i ett halvår fick senare reda på att han suttit i fängelse i Turkiet i några år och efter det bestämt sig för att aldrig någonsin mer hamna bakom lås och bom.

-När vi häktades begick han självmord, säger hon.

Riskerade dödsstraff

Under sin rättegång 1981 lyssnade Annika Östberg på åklagare och domare som pratade på ett obegripligt juridiskt språk. Hon förstod inte ett ord. Det kändes absurt.

-Jag tycker att det svenska systemet med nämndemän, vanliga människor med sunt förnuft, är så bra, sa Annika till publiken som bestod av många nämndemän denna kväll, eftersom Nämndemannaföreningen i Enköping och Håbo bjudit in till kvällens arrangemang.

I Amerika är det, till skillnad från i Sverige, helt oväsentligt vem som skjuter eller mördar. Det var helt klarlagt att det inte var Annika som hade skjutit. Hon var där och räknades därmed som delaktig och för det riskerade hon dödsstraff.

-Då verkställdes dödsstraffen med cyanidgas, så det var inte fråga om någon smärtfri spruta.

Innan Annika fick sin fällande dom sattes hon under två och ett halvt år i isolering på ”deathrow”, den del av fängelset där fångar som väntar på avrättning sitter. Isolering skadar människor mer än

det får någon att bättra sig, tillägger Annika till sin publik. Som tur var blev hon erbjuden strafflindring, vilket enligt hennes advokat skulle innebära möjligheten att bli frisläppt efter tolv år. Hon accepterade. Men tiderna förändrades och det blev sammanlagt i 28 år som hon kom att sitta i amerikanskt fängelse. Utan permissioner.

Trängsel och trakasserier

I en anstalt byggd för 950 kvinnor trängdes 3.000 fångar och varje utrymme bestod av sängar, berättar Annika Östberg. Det fanns alltför få duschar och det var alltid kö och bråk under den timme på morgonen och kvällen när det var tillåtet att duscha. Annika säger att fångarna driver hela fängelset och utför allt arbete där. Några tillverkar möbler, andra syr kläder. Maten var osmaklig. Vid frukost fick de med sig en lunchpåse bestående av två brödbitar, en chipspåse och ett paket kött.

-Vi kallade det mysterium-kött, för vi förstod aldrig varifrån det kom.

De fick paus i 30 minuter under arbetsdagen för att äta lunch och gå på toa. När det var dags för pausen sa vakterna att de skulle "stå på väggen". Det innebar att de fick vänta längs väggen tills vakten ropade upp deras nummer och öppnade dörren in till respektive rum.

-En gång kom en av vakterna i med en enorm pizza, något vi inte hade sett på årtal, och började äta den i slow motion framför ögonen på oss, med ost som hängde i långa trådar ur mungiporna. De nya fångarna blev galna av upphetsning medan vi som varit där länge bara väntade. Vi hade hunnit vänja oss vid deras trakasserier, berättar Annika.

I början kallades kvinnorna vid sina förnamn, de fick ha egna klädesplagg, smink, parfym och en egen matta. Men i mitten av 1980-talet försämrades situationen radikalt. Fångarna skulle både tjäna och känna av sina straff, hette det. De började behandlas som en grupp istället för individer.

-De kallade mig Deasy 68, vilket jag tyckte lät som en robot. Jag hette Deasy som gift.

Fångarna fick nu bara ha några få egna kläder men inga svarta, de skulle inte synas vid rymningar, eller gröna, som var färgen på vakternas uniformer, inte heller blå, röda eller lila kläder, som kunde signalera att man tillhörde ett visst gäng.

-Iklädda fula grå t-shirts och blå byxor kämpade vi för att åtminstone få bära färgade underkläder, men det ansågs påfrestande för vakterna, som när som helst ryckte upp dörrarna till våra celler och såg oss i alla slags situationer, ibland på toa eller i underkläderna.

-Gult och vitt återstod, konstaterar Annika, och gult har aldrig varit min färg. För all framtid är hon nu den småtokiga tanten med alla möjliga vilda färger på sina kläder, ler hon.

En kärleksfull barndom

Som barn växte Annika upp med sin mamma. De var en stor släkt och hon hade en god relation med sin pappa, även om föräldrarna var skilda.

-Han var min stora starka hjälte! Och jag var ett älskat barn, som fick mycket omsorg och empati. Jag fick lära mig vad som var rätt och fel.

När hon i fängelset träffade kvinnor som inte haft en lika trygg uppväxt, förstod hon att hon fått en stark grund att bygga sitt liv på. Många där har vuxit upp med föräldrar som är narkomaner eller gängmedlemmar, de har bott på barnhem, där sexuella övergrepp och misshandel är en del av vardagen. Annikas mamma gifte om sig med en amerikan, en man Annika aldrig lärde sig att tycka om. Vid 13 års ålder rymde hon hemifrån med sin äldre pojkvän. Hon började knarka, blev beroende av heroin, prostituerade sig och levde ett kriminellt liv. När hon var 15 år blev hon gravid. Hon födde sin son hemma i en liten stuga utanför Nevada City, eftersom hon var livrädd att barnet skulle tas ifrån henne om hon födde honom på sjukhus. Hennes armar var fyllda av märken efter heroinmissbruket.

-Jag gick på metadon och hade lyckats hålla mig från knarket den sista tiden, så min son var frisk, berättar hon. Hon återvände till sin mamma med pojken för att bo där under sommaren medan Annikas mormor var där på besök. Kort efter den första lyckliga tiden kraschade hennes värld. Hon upptäckte att bästa väninnan, som skulle titta till huset, hade inlett ett förhållande med hennes man. -Det enda jag visste lugnade var heroin, så jag började med det igen.

Vändpunkten

Sonen flyttade till sin pappa, som nu var drogfri. Senare i fängelset fick Annika 1985 beskedet att hennes älskade son dött i en bilolycka, orsakad av en full 18-åring. Samma dag dog Svens pappa av ett slaganfall vid nyheten om sonens död.

-Mina vänner på fängelset skaffade mig knark, för att få mig lugn, berättar Annika, som sedan höll på med droger innanför murarna mellan 1985 och 1989.

När hon lämnade ett positivt prov hamnade hon i isolering och det var då hon kom till insikt om hur mycket skada knarket gjort i hennes liv.

-Där vände allt! berättar Annika, som fick kontakt med Gud i de mörka stunderna och började upptäcka gemenskapen och godheten inom varje människa, även om man får gräva djupt ibland.

-Livet har lärt mig att uppskatta de verkliga värdena, de som inte är materiella. De kunde ju när som helst ryckas ifrån en. Stunderna av kärlek och empati, när vi försökte stötta varandra, de lyste i min värld som var ond och mörk. Jag hittade min egen ro inom mig.

Annika kände sig skyldig. Det var hon som hade fattat fel beslut som lett till Joes och polismannens död.

-Skuldkänslorna gjorde ont. Jag kunde inte förlåta mig själv. Det var en lång process och jag fick hjälp av en fantastisk präst från Svenska kyrkan. Hon var övertygad om att hon var dömd att leva hela sitt liv i fängelse.

En tigmammas kamp

Annikas mamma hade flyttat tillbaka till hemlandet och kämpade envist för att få sin dotter till Sverige. Många gånger hade Annika ansökt om förflyttning till Sverige, alltid med samma resultat: "Vi avslår er begäran". Men i februari 2009 läste hon istället: "Vi bifaller er begäran". Tiden stod still. Känslorna for runt. De var blandade.

-Jag var både lycklig och livrädd. Jag visste inte om jag skulle överleva besvikelsen ifall det inte blev verklighet. Vad skulle världen säga - skulle jag bli accepterad? Hur skulle det bli att lämna alla mina vänner som jag varit tillsammans med dygnet runt i mer än tjugo år? Jag var 55 år.

Hon var tvungen att hålla knäpptyst i trettio dagar om beslutet att hon skulle överlämnas till sitt hemland. Men till slut kom dagen när hon fördes över till Sverige och Örebro.

-Jag kände mig totalt fri och var säkert den lyckligaste tjejen som någonsin gått in i kvinnofängelset Hinseberg.

På sin första permission gick hon i sällskap med två vakter till en närliggande affär för att sedan gå ut på picknick-lunch.

-Människor sprang huller om buller, jag blev alldeles yr. Jag tittade på allt gott och såg en baguette stor som en hel limpa, den innehöll hur mycket som helst och en räka höll på att ramla ut. Jag pekade på den. En okänd kvinna kom emot mig. Jag blev väldigt nervös. Men hon sa: "Jag är så glad att du är hemma igen Annika! Välkommen hem!" Det betydde oerhört mycket för mig. Hon visste precis vart hon ville gå.

-Jag gick ut på en brygga, stod länge och tittade. På andra sidan vattnet såg jag mitt fönster på Hinseberg. Men nu var jag på utsidan. Gud, vilket steg!

Den 1 maj 2011 blev Annika Östberg frisläppt. Hon hade stegvis vant sig vid sitt nya liv, genom en tids vårdvistelse på Basta arbetskollektiv. En psykolog och en fadder hjälpte henne att anpassa sig tillbaka till samhället.

-När jag höll nyckeln till mitt boende var det en helt fantastisk känsla. Jag låste och öppnade min dörr flera gånger, låste och öppnade...

Mycket av det hon trodde skulle bli svårt visade sig lätt medan andra saker, som att välja, hade hon helt tappat förmågan till. Det är idag något av det hon mest uppskattar med friheten.

-Människor brukar fråga om jag är bitter efter att ha suttit i fängelse från att jag var 26 till 58 år, men nej, jag har haft ett annorlunda liv. Jag har lärt mig att ingenting är omöjligt och vet vad som är viktigt. Jag är en envis svensk.

Sverige har förändrats mycket under de år hon varit härifrån.

-Jag är chockad över hur Sverige utvecklats och blivit "lilla USA", sålt ut det som var grunden, att det mäktigaste blivit att tjäna pengar. Så har det ju inte alltid varit; omsorgen om människan, att måna om varandra, det var Sveriges styrka, säger hon.

Idag bor Annika Östberg i Söderhamn, där hon var under sina barndoms somrar, i ett eget hem tillsammans med sin hund, en golden retriever. Hennes mamma, som är 84 år, bor i Stockholm och de umgås gärna. Hon har många vänner och har återfått kontakten med sin gamla bästis från barndomen.

-Ibland har jag mardrömmar. Jag tror att jag fortfarande sitter inne och att allt bara är en dröm. Men så känner jag min hund som väcker mig och minns var jag är - det är det bästa jag vet!

Sofie Bergengren

Annikas råd till den som befinner sig i kris

Tänk på att det alltid finns hopp. Ibland måste man hitta en liten sak att se fram emot; för mig kunde det ibland räcka med att det skulle komma en bra film på TV till kvällen. Titta på vad du har istället för vad du inte har. Tänk efter vad som är rätt i ditt liv och bygg vidare på det. Om man verkligen tänker efter så är det något som är bra i livet eller som du är bra på. Utgå ifrån det och bygg vidare.